

La protection du patrimoine urbanistique est réalisable en deux étapes: la délimitation du territoire à valeurs historiques-respectivement le périmètre de la ville au niveau de l'année 1940; le dépistage à l'intérieur du périmètre protégé des objets et des ensembles de valeur.

Acceptînd rolul orașelor în dezvoltarea culturii și civilizației omenеști pe teritoriul României, trebuie concomitent recunoscut că pînă în prezent informațiile și cunoștințele referitoare la acest rol sînt nesatisfăcătoare. Nu este vorba numai de cunoașterea în sens tradițional a realității urbane, ci mai ales de cercetarea acestei realități în spiritul istoriei mentalităților.

Pentru a preciza nivelul real în domeniu este suficient să se extragă din totalitatea domeniilor de abordare (baza economică, evoluția demografică, creația culturală; viața socială etc.) sectorul realității urbanistice. Evoluția construcției orașenești din România a făcut pînă în prezent obiectul a prea puține studii și cercetări: după abordările relativ empirice ale lui Alexandru Davidescu și Cincinat Sfîntescu, se remarcă studiile secvențiale ale lui Ștefan Manciulea și Adrian Gheorghiu. Abia în ultimele decenii apar primele monografii bazate pe abordări științifice tradiționale sau moderne. E vorba de lucrările Eugeniei Greceanu dedicate vechilor orașe Botoșani și Pitești, precum și tratatul privind «Orașele Transilvaniei» al lui Paul Niedermeier. În context trebuie amintit că Bucureștii nu au încă o biografie urbanistică și că cel mai frecvent și cu amănunțime cercetat este orașul Sibiu (care pe lîngă mai vechea «Evoluție urbanistică» a lui Erich Michael Thalgott; a beneficiat recent de studiul lui Hermann Fabini «Sibiul gotic»).

Recunoscînd stadiul incipient al cunoașterii în acest domeniu, rememorînd pierderile, multe irecuperabile, provocate de politica de sistematizare urbană a fostei dictaturi, se conturează cu pregnanță necesitatea conservării izvoarelor primare — înseși organisme urbane moștenite — pentru finalizarea cercetărilor. Această conservare a moștenirii urbanistice se poate aborda la trei niveluri: acela al întregii rețele de așezări, la cel al așezării considerate în globalitatea ei socio-economică și, în fine, la nivelul componentelor morfologice.

Considerarea României prin prisma rețelei generale de localități conduce la concluzia că

situația geo-politică, ca și evoluția social-economică a acestui teritoriu la întîlnirea mai multor culturi și civilizații se reflectă fidel în varietația planimetrică și spațială a rețelei de așezări. Nu este vorba deci numai de prezența satornică în timp (chiar dacă nu uniform răspîndite în teritoriu) ci și de variații structurale, de forme de asociere, de ierarhizare funcțională sau de aliură compozițională. În România se regăsesc aproape toate tipurile de orașe, pornind de la polisuri grecești și castre romane, pînă la orașe baroce de tip central european, sau noi orașe-grădină generate de interpretarea principiilor anglo-saxone. Modul de asociere relevă de asemenea o varietate surprinzătoare: șirurile de localități dezvoltate în văi sau pe litoralul Mării Negre, orașele-cup'uri conviețuind dialectic, orașele-macă înconjurate de sateliți etc. Împletite cu orașele sînt miile de așezări rurale — multe tîrguri decăzute ori urbe în devenire — care completează în mod fericit rețeaua generală de așezări, o rețea unică în felul ei, deosebită de cele din restul continentului, justificînd măcar în parte să fie conservată, nu în ultimul rînd pînă la elucidarea tuturor aspectelor încă necunoscute.

Dacă scopurile demersului de protejare și modalitățile de concretizare la nivelul rețelei (chiar parțiale) de așezări rămîn încă de precizat, problemele ocrotirii unor localități în întregul lor par în momentul de față mai aproape de rezolvare. Există deja un număr de rezervații care cuprind fie așezări rurale, fie, mai rar, mici localități urbane. Cel mai adesea primesc statut de protecție componentele clădite ale acestor așezări: mai întîi unicatele, apoi obiectele de serie, după caz amenajările din imediata vecinătate (pînă la limita parcelei). Perimetrul circumscris nu corespunde însă decît unei părți din întregul complex al formațiunii funcțional-spațiale care este așezarea omenescă.

În timpul din urmă se încearcă continuarea unui alt mod de protecție, care ar trebui să includă tot teritoriul (clădit, amenajat etc.) ce asigură existența localității respective. Este vorba nu numai de ceea ce se numește „peri-

metrul construit" ori „intravilan”, ci de un teritoriu mult mai extins. În cazul satelor poate cuprinde terenurile agricole (cu structura lor tradițională), terenurile împădurite sau acoperite de pășuni, oglinzile sau cursurile de apă, suprafețele neutilizate etc. În cazul orașelor varietatea folosințelor este mult mai mare, înglobând carierele, platformele de depozitare a reziduurilor ș.a.m.d.

Însă menținerea unei anumite forme de organizare și a unei anumite destinații de fond a teritoriului de-a lungul timpului nu este posibilă decât în situația stabilizării bazei economice și a structurii ocupaționale a așezării. Sînt de amintit în acest sens unele experimente legate de valorificarea turistică a meșteșugurilor și ocupațiilor tradiționale, experimente limitate deocamdată doar la cîteva sate și tîrguri. La nivelul orașelor posibilitatea „înghețării” întregii alcătuirii spațiale este evident mult mai dificilă.

Tipologia așezărilor din România cuprinde pentru fiecare grupă de mărime, funcție, amplasament exemple dintre cele mai interesante, care au acumulat de-a lungul timpului un mare număr de date și informații. Unele, precum cele din Hunedoara (Cîmpul lui Neag), din Suceava ori Argeș (Cîmpulungurile), cîteva sate de coloniști din Banat, Dobrogea, Transilvania de sud ș.a., poate un exemplu de oraș nou din Bărăgan, ar merita să primească statut de protecție, argumentele social-economice împletindu-se cu cele cultural-științifice. Experiența așa-numitelor „sate turistice” dintre Brașov și Argeș ar putea fi în acest caz amplificată prin conservarea, odată cu structura spațial-funcțională, și a unui anumit mod de viață.

Probleme mult mai complexe ridică orașele unde protejarea integrală a perimetrului clădit și a „hinterland”-ului este evident mai dificilă. Chiar și trecerea sub protecție a unor părți ale așezărilor orășenești se lovește de multe piedici de natură economică, tehnică, administrativă. Totuși, peste tot, nu numai în Europa preocuparea pentru menținerea unor ansambluri și zone vechi a căpătat amploare în ultima vreme. Pe lîngă puține cazuri mai vechi, protejate pentru valoarea deosebită și omogenitate (Italia, Germania), cadrul legal introdus în Franța de André Malraux în 1962 extinde numărul zonelor protejate prin includerea și a exemplor de valoare mare, chiar dacă sînt mai puțin omogene. Impulsurile declanșate de această lege au surprins factorii responsabili din restul

continentului, care acum se grăbesc să cîștige timpul pierdut.

În România ocrotirea diverselor componente istorice ale orașelor era abia la început în momentul în care aplicarea «Legii sistematizării» a permis distrugerea a nenumărate zone urbane, depozitare ale unor valori unice.

Pentru puținele zone listate spre protejare (de fapt, pe lista oficială a monumentelor din 1955 există un singur caz, Orașul de Sus din Sighișoara) nu există cadrul legislativ adecvat. Așadar, pe lîngă pierderile datorate sistematizării, vor urma acum altele, rezultate din privatizare, eludarea disciplinei în construcții, lipsa instrumentelor de protecție etc. Efectele în domeniul cercetării și cunoașterii contribuției orașelor la dezvoltarea vieții social-politice, economice și culturale a României vor fi grave.

În această situație precizarea unui cadru legal, vizînd nu numai ferirea zonelor istorice valoroase de poluare și degradare, cît și asigurarea unei existențe social-economice efective, este în momentul de față mai mult decât necesară. Dar cum fenomenele destructibile, alienante, au o dinamică ce depășește procesul legislativ, pare oportună abordarea în trepte a problemei pe baza actelor normative existente. Prima treaptă, convenită de factorii de răspundere din sectorul de urbanism și cel al monumentelor istorice, vizează delimitarea provizorie a ansamblului teritoriului depozitar de valori istorice, de pildă perimetrul orașului la nivelul anului 1940, cînd în construcția urbană se produce o ruptură. Acest perimetru stabilit de proiectanții urbaniști în comun cu conservatorii de monumente va fi ținut sub observație atît de organele administrative locale, cît și de instituția răspunzătoare de monumentele istorice. Faza următoare își propune depistarea în interiorul perimetrului (prin pieptănarea întregului teritoriu) a tuturor obiectelor și ansamblurilor de valoare (în plus față de cele listate pînă în prezent). Se apreciază că între timp Legea Monumentelor Istorice va fi promulgată, astfel încît pe baza ei se vor putea definitiva regulamentele de intervenție pentru fiecare zonă delimitată în parte. Prin includerea acestor regulamente în planurile directe ale orașelor, definirea cadrului de protecție este în linii mari încheiat. Aplicarea lui astfel încît să se păstreze măsura potrivită între stabilitatea, ocrotirea și dinamica dezvoltării, va ridica, atît la nivelul componentelor urbane cît și la celelalte, alte probleme deosebit de complexe.

PETER DERER